

Стефанова Н. О.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

НОВІ МЕТОДИКИ ОПРАЦЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ АСОЦІАТИВНИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ (НА ПРИКЛАДІ КОМП'ЮТЕРНОЇ СИСТЕМИ «STIMULUS» О.Ф. ЗАГОРОДНЬОЇ)

Анотація. У статті обґрунтовано переваги комп'ютерних методик опрацювання результатів асоціативних експериментів (на прикладі розробленого програмного продукту «STIMULUS» О.Ф. Загородньої), які проводяться для вивчення способів організації мовної свідомості загалом та її фрагментів зокрема. Уточнюється співвідношення між методом як науково-експланаторним способом пізнання об'єкта вивчення і методикою його аналізу, що складається з інструментів (послідовних і пов'язаних між собою дослідницьких процедур), які необхідні для отримання комплексних знань про цей об'єкт. Постульовано, що асоціативний експеримент є психолінгвістичним методом для вивчення асоціативного значення слова, яке збережене у свідомості індивіда як результат його попереднього досвіду і яке можна реконструювати шляхом отримання асоціативних реакцій респондентів на відповідні слова-стимули. Зроблено попередні припущення про те, що механічне опрацювання отриманих реакцій на відповідні слова-стимули за допомогою наявних методик, які успішно застосовувалися представниками різних шкіл психолінгвістики, непомітне суб'єктивності, потребує багато часу і має певні обмеження у виснаженості їх аналізу. Запропоновано новий комп'ютерний методичний алгоритм «STIMULUS» для опрацювання результатів асоціативних експериментів, який уперше був розроблений, описаний і успішно апробований в кандидатській дисертації О.Ф. Загородньої «Асоціативні поля суспільно-політичної лексики в мовній картині світу українців (комп'ютерне опрацювання результатів психолінгвістичного експерименту)».

Характеризовано переваги комп'ютерної системи «STIMULUS», основною з яких є вбудований в її програмне забезпечення математичний апарат для виконання статистичних розрахунків отриманих від респондентів реакцій, насамперед для обчислення статистичних відношень частки до цілого, для виявлення ентропії реакцій, для визначення індексу яскравості реакцій, для структурування асоціативного поля кожного стимулу на ядро і периферію, для обчислення індексів пейоративності та меліоративності конотацій стимулів та іншого. Представлено три покрокові дії дослідника під час роботи з комп'ютерною системою «STIMULUS»: 1) підготовчий, 2) практичний та 3) аналітичний, що докладно описані О.Ф. Загородньою.

Ключові слова: асоціативний експеримент, комп'ютерна система «STIMULUS», мовна свідомість, асоціативні реакції, слова-стимули, методика комп'ютерного опрацювання асоціацій.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологія сучасного антропозорієнтованого мовознавства (Ю.Д. Апресян, Л.М. Васильєв, О.І. Горощко, О.Ф. Загородня, О.О. Залевська, Є.А. Карпіловська, Т.Є. Недаш-

ківська, Й.А. Стернін, Ю.С. Степанов, Р.М. Фрумкіна та інші вчені) продовжує вдосконалюватися завдяки залученню до свого арсеналу, насамперед, психолінгвістичних експериментальних методів і методик, які нині вважаються найбільш надійним і ефективним способом для вивчення мовної свідомості (О.М. Холод). І тут доречно згадати думку Ю.М. Караулова, який переконаний у тому, що «... пізнати мову <...>, не звернувшись до людини, конкретної мовної особистості – її творця і носія, не є можливим» [9, с. 7]. І, безумовно, що для такого пізнання потрібні спеціальні методи, процедури й інструменти. І хоча в лінгвістичній епістемології уже не спричиняють дискусії питання, безпосередньо пов'язані з розмежуванням таких загальнонаукових понять, як метод і методика аналізу, все ж таки уточнімо ще раз принципи відмінності між ними.

У спеціально-науковому гносео-епістемологічному смислі термін «метод» означає шлях пізнання й тлумачення явищ у тій чи іншій науці і, звісно, отримання за його допомогою нового знання (власне епістемологічного результату). Кожному з методів відповідає своє центральне/ключове дослідницьке завдання (яке повинен бачити дослідник і правильно сформулювати), свій аспект досліджуваного наукою об'єкта, свої вимоги, яких має дотримуватися дослідник під час застосування того чи іншого методу [4, с. 260].

Услід за Б.М. Головіним розрізняємо власне дослідницький метод, що визначає шлях (напрямок) наукового пізнання й експланаторності (у супроводі надійної доказово-аргументованої бази), та методику аналізу, яка безпосередньо передбачає роботу з емпіричним чи експериментальним матеріалом, його класифікацію тощо, а головне, систематизацію, що надає змогу отримати наукові й логічні висновки. І якщо метод – це шлях, який прокладається до істини, то методика – це інструменти, потрібні для прокладання цього шляху» [4, с. 261].

З огляду на таке тлумачення методу та методичних дослідницьких процедур, пов'язаних із його застосуванням, актуальними донині в оперуванні техніками експериментальних методів залишаються питання щодо опрацювання отриманих за їх допомогою результатів.

Метою статті є обґрунтувати переваги комп'ютерних методик опрацювання результатів асоціативних експериментів (на прикладі розробленого програмного продукту КС «STIMULUS» О.Ф. Загородньої).

Завдання:

– сформулювати назрілі методологічні передумови для розроблення нових процедур опрацювання результатів асоціативних експериментів;

– описати можливості комп'ютерної системи «STIMULUS» О.Ф. Загородньої та етапи роботи з нею;

цілого, ентропії реакцій (ступеня стереотипності асоціативного поля) за формулою К. Шеннона, можливість визначення індексу яскравості реакцій (ступеня семантичної близькості стимулу, відомої як індекс Ю.Д. Апресяна), містить формулу структурування асоціативного поля кожного стимулу на ядро і периферію (за Г.П. Клименко), формулу обчислення індексів пейоративності та меліоративності конотацій стимулів як відношення частки пейоративних/меліоративних реакцій до загальної сукупності асоціатів на стимул тощо» [6, с. 80–81].

Також дуже позитивним є те, що у своїй дисертації О.Ф. Загородня покровоно описала дії користувача-дослідника KCS, які складаються з трьох операційних етапів: 1) підготовчого, 2) практичного та 3) аналітичного [6, с. 82–86] і які вона успішно виконала.

Підготовчий етап роботи з KCS – формування баз даних, необхідних для опрацювання реакцій респондентів (асоціатів). На підготовчому етапі досліднику доступне виконання таких процедур:

1) створення бази даних стимулів (введення стимульного матеріалу в корпус програми із зазначенням мови стимулу та присвоєння порядкового номера-коду);

2) формування списків стимулів (перетворення переліку стимульного матеріалу, розташованого за алфавітом, у списки за порядковими номерами відповідно до номерів пред'явлення респондентам; цей компонент полегшує роботу з отриманими анкетами респондентів);

3) формування бази ЛСВ або сем слів-стимулів і бази компонентів асоціативного гештальту стимулу (за Д.І. Тереховою), семантичної сфери реакції (за Т.Є. Недашківською). Цей модуль KCS є гнучким і може бути доповнений новими компонентами значення одиниць-стимулів на практичному етапі у разі необхідності (це вже для нових досліджень, які будуть виконуватися на базі KCS);

4) формування баз типів асоціативних зв'язків S – R (одночасно доступне введення двох класифікацій асоціативних зв'язків S – R, обраних користувачем KCS для виконання необхідних завдань дослідження).

Практичний етап роботи з KCS – це процедура опрацювання анкет респондентів, внесення інформації з анкет у комп'ютерну систему. Дослідник виконує такі процедури:

1) формує базу респондентів: вносить персональні дані респондента (внесення у «програму» системи відповідей-реакцій на обраний стимул);

2) обирає номер списку стимулів, за яким система надаватиме стимули один за одним за порядковими номерами списку автоматично;

3) вводить дату анкетування;

4) вносить реакцію респондента на відповідний стимул;

5) обирає мову реакції, а також опції «Знаки, символи», «Відмова асоціювати», «Омографи»;

6) обирає ЛСВ та семантичну сферу (компонент асоціативного гештальту) реакції;

7) обирає тип асоціативного зв'язку S – R за введеними класифікаціями;

8) присвоює оцінку конотаціям реакції (асоціату) окремо та асоціативного зв'язку S – R за шкалами «-1/0/1» (для асоціатів) та «-1/-1У» (умовно негативний асоціативний зв'язок S – R),

«/0/1У» (умовно позитивний асоціативний зв'язок S – R), «/1» (для асоціативного зв'язку S – R).

Аналітичний етап роботи з KCS є – це пред'явлення дослідникові результатів опрацювання даних асоціативного експерименту системою KCS. Цей етап передбачає як відображення коефіцієнтів і статистичних показників, так і візуальне супроводження аналізу: побудовані графіки, діаграми, площини координат, які характеризують специфіку асоціативних полів.

Дослідникові доступні такі можливості аналізу з визначенням:

1) змісту асоціативного поля стимулу, його ядра та периферії, показників частотності реакцій ступеня семантичної близькості або індексу яскравості асоціації);

2) загальної кількості реакцій та кількості різних реакцій на стимул;

3) коефіцієнта стереотипності асоціативного поля стимулу;

4) структури асоціативного поля стимулу за допомогою кількісного та якісного аналізу;

5) мовного наповнення асоціативного поля;

6) характеру та динаміки конотацій стимулів;

7) семантичних домінант;

8) оцінного сприйняття стимулу мовною свідомістю респондентів;

9) впливу екстралінгвістичних чинників на мовну свідомість респондентів.

Дослідження впливів персональних характеристик респондентів на сприйняття ними стимульної лексеми реалізується у KCS за допомогою встановлення фільтрів на операційні бази даних. «Завдяки цьому залежно від мети дослідження дослідник має можливість аналізувати стимули за всіма вищеописаними параметрами, проте на автоматично відсортованому KCS матеріалі» [6, с. 82–86].

Висновки. Цілком згодні з автором розробленої і надзвичайно потрібної й ефективної для психолінгвістичних досліджень інформаційно-аналітичної комп'ютерної системи опрацювання результатів асоціативних експериментів «STIMULUS» у тому, що, вона є, як зауважив сам автор, досить потужним, доступним, багатокритеріальним, гнучким інструментом роботи з даними асоціативних експериментів у дослідженнях асоціативних полів як окремих концептів, так і цілих фрагментів мовних картин світу [6, с. 88], а також одним із потужних механізмів і способів реконструкції мовної свідомості.

У перспективі плануємо скористатися цією комп'ютерною системою для опрацювання результатів проведеного нами пілотного етапу асоціативного експерименту з британцями й українцями, метою якого є реконструкція ціннісних констант і національно-культурних домінант їхньої мовної свідомості, сформованих на базі таких ціннісних концептів, як TRUTH, GOOD, BEAUTY, BENEFIT / ІСТИНА, ДОБРО, КРАСА і КОРИСТЬ, ціннісний категоріальний статус яких уперше був обґрунтований ще античними мислителями та розвинутий багатьма наступними поколіннями філософів [22, с. 225–230]. Сподіваємося, що широка популяризація цього комп'ютерного продукту дасть змогу застосувати його можливості для власних експериментальних досліджень, адаптувати за потреби для виконання власних завдань (системою це передбачено) й отримати більш об'єктивні результати, ніж це можливо за механічного опрацювання.

Література:

1. Болдырев Н.Н. Концептуальное пространство когнитивной лингвистики. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2004. № 1. С. 18–36.
2. Бутенко Н.П. Словник асоціативних норм української мови. Львів: «Вища школа», вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1979. 120 с.
3. Васильев Л.М. Методы современной лингвистики: учеб. пособие. Уфа: Башкирск. гос. ун-т, 1997. 180 с.
4. Головин Б.Н. Введение в языкознание: учеб. пособие для филол. специальностей ун-тов и пед. ин-тов. М.: «Высшая школа», 1977. 311 с.
5. Горошко Е.И. Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента. Х.; М.: Издательская группа «РА–Каравелла», 2001. 316 с.
6. Загородня О.Ф. Асоціативні поля суспільно-політичної лексики в мовній картині світу українців (комп'ютерне опрацювання результатів психолінгвістичного експерименту): дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.21 / Житомир: Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. Київ: Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2018. 256 с.
7. Залевская А.А. Вопросы теории и практики межкультурных исследований. *Психолінгвістическіе исследования. Слово. Текст. Избранные труды*. М.: «Гнозис», 2005. С. 194–203.
8. Залевская А.А. Проблемы организации внутреннего лексикона человека. *Психолінгвістическіе исследования. Слово. Текст. Избранные труды*. М.: «Гнозис», 2005. С. 31–85.
9. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. М.: «Наука», 1987. 264 с.
10. Карпиловская Е.А. Интегральный подход к моделированию динамики современного украинского лексикона. *Грани слова: сб. науч. тр. к 65-летию проф. В.М. Мокиенко*. М.: ООО «Издательство «ЭЛПИС», 2005. С. 293–299.
11. Кутуза Н.В., Ковалевська Т.Ю. Короткий асоціативний словник рекламних слоганів. Одеса: «Астропринт», 2011. 80 с.
12. Мартінек С.В. Емпіричні й експериментальні методи у сучасній когнітивній лінгвістиці. *Вісник Львівського університету. Серія: «Філологічна»*. 2011. Вип. 52. С. 25–32.
13. Мартінек С.В. Український асоціативний словник: від реакції до стимулу. *Український асоціативний словник: у 2 т. Т. 2*. Львів: Вид. центр Львівського держ. ун-ту ім. І. Франка, 2007. 466 с.
14. Мартінек С.В. Український асоціативний словник: від стимулу до реакції. *Український асоціативний словник: у 2 т. Т. 1*. Львів: Вид. центр Львівського держ. ун-ту ім. І. Франка, 2007. 466 с.
15. Недашківська Т.Є. Семантична конструкція асоціативного поля (на матеріалі асоціативного експерименту). *Психолінгвістика*. 2011. Вип. 7. С. 126–134.
16. Сахарный Л.В. Введение в психолінгвістику: курс лекцій. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та. 1989. 184 с.
17. Терехова Д.І. Основні стратегії асоціювання східних слів'ян (на прикладі аналізу асоціативних полів слів держава / государство / дзяржава): *Проблеми зіставної семантики*. 2013. Вип. 11. С. 31–38.
18. Уфимцева Н.В. Опыт экспериментального исследования развития словесного значения. *Психолінгвістическіе проблемы семантики* / Отв. ред. А.А. Леонтьев, А.М. Шахнарович. М.: «Наука», 1983. С. 140–156.
19. Уфимцева Н.В. Предисловие. *Славянский ассоциативный словарь: русский, белорусский, болгарский, украинский*. М.: Моск. гос. лингвист. ун-т, 2004. (Барнаул: Некоммерч. партнерство «Аз Бука»). С. 3–9.
20. Фрумкина Р.М. Психолінгвістика: учебник. М.: Издательский центр «Академия», 2001. 320 с.
21. Холод О.М. Особенности развития психолінгвістики під час її становлення (1954–2004). *Психолінгвістика в Україні: зб. наук. робіт та аналітичний огляд подій, публікацій, зустрічей, що пройшли на теренах України у 2006 р. і які пов'язані з психолінгвістикою* / Гол. ред. О.М. Холод. Кривий Ріг: ОНЮА, 2007. С. 19–29.
22. Stefanova N. Cognitive and ontological essence of axiological dominants and principles of their taxonomy in diachronic and synchronic review. *Advanced Education: scientific journal*. 2018. № 9. 248 p. Doi: 10.20535/2410-8286.131680.

Стефанова Н. А. Новые методики обработки результатов ассоциативных экспериментов (на примере компьютерной системы «STIMULUS» О. Ф. Загородней)

Аннотация. Статья посвящена изучению возможностей и преимуществ компьютерных методик обработки результатов ассоциативных экспериментов (на примере разработанного программного продукта «STIMULUS» О.Ф. Загородней). Уточняется соотношение между методом как научно-экспланаторным исследовательским способом познания объекта исследования и методикой его анализа, состоящей из инструментов (последовательных и связанных между собой исследовательских процедур), которые необходимы для получения комплексных знаний об этом объекте. Приводятся аргументы в пользу того, что ассоциативный эксперимент является психолінгвістическим методом для изучения ассоциативного значения слова, которое хранится в сознании индивида как результат его предыдущего опыта и которое можно реконструировать путем получения ассоциативных реакций респондентов на соответствующие слова стимулы. Сделано предположение о том, что механическая обработка полученных реакций на соответствующие слова-стимулы с помощью имеющихся методик, которые успешно применялись представителями различных школ психолінгвістики, лишена субъективности, требует много времени и имеет определенные ограничения в исчерпанности их анализа. Предлагается новый компьютерный методический алгоритм «STIMULUS» для обработки результатов ассоциативных экспериментов, впервые разработанный, описанный и успешно апробированный в кандидатской диссертации О.Ф. Загородней «Ассоциативные поля общественно-политической лексики в языковой картине мира украинцев (компьютерная обработка результатов психолінгвістического эксперимента)». Представлены преимущества компьютерной системы «STIMULUS», основным из которых является встроенный в ее программное обеспечение математический аппарат для выполнения статистических расчетов полученных от респондентов реакций. Представлены три пошаговых этапа работы с компьютерной системой «STIMULUS»: 1) подготовительный, 2) практический и 3) аналитический, подробно описанные О.Ф. Загородней.

Ключевые слова: ассоциативный эксперимент, компьютерная система «STIMULUS», языковое сознание, ассоциативные реакции, слова-стимулы, методика компьютерной обработки ассоциаций.

Stefanova N. New methods in investigation of association experiment results (on the example of computer system “STIMULUS” by O. F. Zahorodnia)

Summary. The article focuses on the advantages of computer techniques for the investigation of the association experiment results (on the example of the software product “STIMULUS”) which are conducted for the study the ways of organization of language consciousness in general and its fragments in particular. It is clarified the relationship between the method as a scientific and experimental method of cognition of the object of study and the method of its analysis, consisting of tools (consequent and related research procedures), which are necessary to obtain comprehensive knowledge about this object. It is stated that the association experiment is a psycholinguistic method for studying the associative meaning of the word, which

Стефанова Н. О.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

НОВІ МЕТОДИКИ ОПРАЦЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ АСОЦІАТИВНИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ (НА ПРИКЛАДІ КОМП'ЮТЕРНОЇ СИСТЕМИ «STIMULUS» О.Ф. ЗАГОРОДНЬОЇ)

Анотація. У статті обґрунтовано переваги комп'ютерних методик опрацювання результатів асоціативних експериментів (на прикладі розробленого програмного продукту «STIMULUS» О.Ф. Загородньої), які проводяться для вивчення способів організації мовної свідомості загалом та її фрагментів зокрема. Уточнюється співвідношення між методом як науково-експланаторним способом пізнання об'єкта вивчення і методикою його аналізу, що складається з інструментів (послідовних і пов'язаних між собою дослідницьких процедур), які необхідні для отримання комплексних знань про цей об'єкт. Постульовано, що асоціативний експеримент є психолінгвістичним методом для вивчення асоціативного значення слова, яке збережене у свідомості індивіда як результат його попереднього досвіду і яке можна реконструювати шляхом отримання асоціативних реакцій респондентів на відповідні слова-стимули. Зроблено попередні припущення про те, що механічне опрацювання отриманих реакцій на відповідні слова-стимули за допомогою наявних методик, які успішно застосовувалися представниками різних шкіл психолінгвістики, непомітне суб'єктивності, потребує багато часу і має певні обмеження у виснаженості їх аналізу. Запропоновано новий комп'ютерний методичний алгоритм «STIMULUS» для опрацювання результатів асоціативних експериментів, який уперше був розроблений, описаний і успішно апробований в кандидатській дисертації О.Ф. Загородньої «Асоціативні поля суспільно-політичної лексики в мовній картині світу українців (комп'ютерне опрацювання результатів психолінгвістичного експерименту)».

Характеризовано переваги комп'ютерної системи «STIMULUS», основною з яких є вбудований в її програмне забезпечення математичний апарат для виконання статистичних розрахунків отриманих від респондентів реакцій, насамперед для обчислення статистичних відношень частки до цілого, для виявлення ентропії реакцій, для визначення індексу яскравості реакцій, для структурування асоціативного поля кожного стимулу на ядро і периферію, для обчислення індексів пейоративності та меліоративності конотацій стимулів та іншого. Представлено три покрокові дії дослідника під час роботи з комп'ютерною системою «STIMULUS»: 1) підготовчий, 2) практичний та 3) аналітичний, що докладно описані О.Ф. Загородньою.

Ключові слова: асоціативний експеримент, комп'ютерна система «STIMULUS», мовна свідомість, асоціативні реакції, слова-стимули, методика комп'ютерного опрацювання асоціацій.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологія сучасного антропозорієнтованого мовознавства (Ю.Д. Апресян, Л.М. Васильєв, О.І. Горощко, О.Ф. Загородня, О.О. Залевська, Є.А. Карпіловська, Т.Є. Недаш-

ківська, Й.А. Стернін, Ю.С. Степанов, Р.М. Фрумкіна та інші вчені) продовжує вдосконалюватися завдяки залученню до свого арсеналу, насамперед, психолінгвістичних експериментальних методів і методик, які нині вважаються найбільш надійним і ефективним способом для вивчення мовної свідомості (О.М. Холод). І тут доречно згадати думку Ю.М. Караулова, який переконаний у тому, що «... пізнати мову <...>, не звернувшись до людини, конкретної мовної особистості – її творця і носія, не є можливим» [9, с. 7]. І, безумовно, що для такого пізнання потрібні спеціальні методи, процедури й інструменти. І хоча в лінгвістичній епістемології уже не спричиняють дискусії питання, безпосередньо пов'язані з розмежуванням таких загальнонаукових понять, як метод і методика аналізу, все ж таки уточнімо ще раз принципи відмінності між ними.

У спеціально-науковому гносео-епістемологічному смислі термін «метод» означає шлях пізнання й тлумачення явищ у тій чи іншій науці і, звісно, отримання за його допомогою нового знання (власне епістемологічного результату). Кожному з методів відповідає своє центральне/ключове дослідницьке завдання (яке повинен бачити дослідник і правильно сформулювати), свій аспект досліджуваного наукою об'єкта, свої вимоги, яких має дотримуватися дослідник під час застосування того чи іншого методу [4, с. 260].

Услід за Б.М. Головіним розрізняємо власне дослідницький метод, що визначає шлях (напрямок) наукового пізнання й експланаторності (у супроводі надійної доказово-аргументованої бази), та методику аналізу, яка безпосередньо передбачає роботу з емпіричним чи експериментальним матеріалом, його класифікацію тощо, а головне, систематизацію, що надає змогу отримати наукові й логічні висновки. І якщо метод – це шлях, який прокладається до істини, то методика – це інструменти, потрібні для прокладання цього шляху» [4, с. 261].

З огляду на таке тлумачення методу та методичних дослідницьких процедур, пов'язаних із його застосуванням, актуальними донині в оперуванні техніками експериментальних методів залишаються питання щодо опрацювання отриманих за їх допомогою результатів.

Метою статті є обґрунтувати переваги комп'ютерних методик опрацювання результатів асоціативних експериментів (на прикладі розробленого програмного продукту КС «STIMULUS» О.Ф. Загородньої).

Завдання:

– сформулювати назрілі методологічні передумови для розроблення нових процедур опрацювання результатів асоціативних експериментів;

– описати можливості комп'ютерної системи «STIMULUS» О.Ф. Загородньої та етапи роботи з нею;

цілого, ентропії реакцій (ступеня стереотипності асоціативного поля) за формулою К. Шеннона, можливість визначення індексу яскравості реакцій (ступеня семантичної близькості стимулу, відомої як індекс Ю.Д. Апресяна), містить формулу структурування асоціативного поля кожного стимулу на ядро і периферію (за Г.П. Клименко), формулу обчислення індексів пейоративності та меліоративності конотацій стимулів як відношення частки пейоративних/меліоративних реакцій до загальної сукупності асоціатів на стимул тощо» [6, с. 80–81].

Також дуже позитивним є те, що у своїй дисертації О.Ф. Загородня покровоно описала дії користувача-дослідника KCS, які складаються з трьох операційних етапів: 1) підготовчого, 2) практичного та 3) аналітичного [6, с. 82–86] і які вона успішно виконала.

Підготовчий етап роботи з KCS – формування баз даних, необхідних для опрацювання реакцій респондентів (асоціатів). На підготовчому етапі досліднику доступне виконання таких процедур:

1) створення бази даних стимулів (введення стимульного матеріалу в корпус програми із зазначенням мови стимулу та присвоєння порядкового номера-коду);

2) формування списків стимулів (перетворення переліку стимульного матеріалу, розташованого за алфавітом, у списки за порядковими номерами відповідно до номерів пред'явлення респондентам; цей компонент полегшує роботу з отриманими анкетами респондентів);

3) формування бази ЛСВ або сем слів-стимулів і бази компонентів асоціативного гештальту стимулу (за Д.І. Тереховою), семантичної сфери реакції (за Т.Є. Недашківською). Цей модуль KCS є гнучким і може бути доповнений новими компонентами значення одиниць-стимулів на практичному етапі у разі необхідності (це вже для нових досліджень, які будуть виконуватися на базі KCS);

4) формування баз типів асоціативних зв'язків S – R (одночасно доступне введення двох класифікацій асоціативних зв'язків S – R, обраних користувачем KCS для виконання необхідних завдань дослідження).

Практичний етап роботи з KCS – це процедура опрацювання анкет респондентів, внесення інформації з анкет у комп'ютерну систему. Дослідник виконує такі процедури:

1) формує базу респондентів: вносить персональні дані респондента (внесення у «програму» системи відповідей-реакцій на обраний стимул);

2) обирає номер списку стимулів, за яким система надаватиме стимули один за одним за порядковими номерами списку автоматично;

3) вводить дату анкетування;

4) вносить реакцію респондента на відповідний стимул;

5) обирає мову реакції, а також опції «Знаки, символи», «Відмова асоціювати», «Омографи»;

6) обирає ЛСВ та семантичну сферу (компонент асоціативного гештальту) реакції;

7) обирає тип асоціативного зв'язку S – R за введеними класифікаціями;

8) присвоює оцінку конотаціям реакції (асоціату) окремо та асоціативного зв'язку S – R за шкалами «-1/0/1» (для асоціатів) та «-1/-1У» (умовно негативний асоціативний зв'язок S – R),

«/0/1У» (умовно позитивний асоціативний зв'язок S – R), «/1» (для асоціативного зв'язку S – R).

Аналітичний етап роботи з KCS є – це пред'явлення дослідникові результатів опрацювання даних асоціативного експерименту системою KCS. Цей етап передбачає як відображення коефіцієнтів і статистичних показників, так і візуальне супроводження аналізу: побудовані графіки, діаграми, площини координат, які характеризують специфіку асоціативних полів.

Дослідникові доступні такі можливості аналізу з визначенням:

1) змісту асоціативного поля стимулу, його ядра та периферії, показників частотності реакцій ступеня семантичної близькості або індексу яскравості асоціації);

2) загальної кількості реакцій та кількості різних реакцій на стимул;

3) коефіцієнта стереотипності асоціативного поля стимулу;

4) структури асоціативного поля стимулу за допомогою кількісного та якісного аналізу;

5) мовного наповнення асоціативного поля;

6) характеру та динаміки конотацій стимулів;

7) семантичних домінант;

8) оцінного сприйняття стимулу мовною свідомістю респондентів;

9) впливу екстралінгвістичних чинників на мовну свідомість респондентів.

Дослідження впливів персональних характеристик респондентів на сприйняття ними стимульної лексеми реалізується у KCS за допомогою встановлення фільтрів на операційні бази даних. «Завдяки цьому залежно від мети дослідження дослідник має можливість аналізувати стимули за всіма вищеописаними параметрами, проте на автоматично відсортованому KCS матеріалі» [6, с. 82–86].

Висновки. Цілком згодні з автором розробленої і надзвичайно потрібної й ефективної для психолінгвістичних досліджень інформаційно-аналітичної комп'ютерної системи опрацювання результатів асоціативних експериментів «STIMULUS» у тому, що, вона є, як зауважив сам автор, досить потужним, доступним, багатокритеріальним, гнучким інструментом роботи з даними асоціативних експериментів у дослідженнях асоціативних полів як окремих концептів, так і цілих фрагментів мовних картин світу [6, с. 88], а також одним із потужних механізмів і способів реконструкції мовної свідомості.

У перспективі плануємо скористатися цією комп'ютерною системою для опрацювання результатів проведеного нами пілотного етапу асоціативного експерименту з британцями й українцями, метою якого є реконструкція ціннісних констант і національно-культурних домінант їхньої мовної свідомості, сформованих на базі таких ціннісних концептів, як TRUTH, GOOD, BEAUTY, BENEFIT / ІСТИНА, ДОБРО, КРАСА і КОРИСТЬ, ціннісний категоріальний статус яких уперше був обґрунтований ще античними мислителями та розвинутий багатьма наступними поколіннями філософів [22, с. 225–230]. Сподіваємося, що широка популяризація цього комп'ютерного продукту дасть змогу застосувати його можливості для власних експериментальних досліджень, адаптувати за потреби для виконання власних завдань (системою це передбачено) й отримати більш об'єктивні результати, ніж це можливо за механічного опрацювання.

Література:

1. Болдырев Н.Н. Концептуальное пространство когнитивной лингвистики. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2004. № 1. С. 18–36.
2. Бутенко Н.П. Словник асоціативних норм української мови. Львів: «Вища школа», вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1979. 120 с.
3. Васильев Л.М. Методы современной лингвистики: учеб. пособие. Уфа: Башкирск. гос. ун-т, 1997. 180 с.
4. Головин Б.Н. Введение в языкознание: учеб. пособие для филол. специальностей ун-тов и пед. ин-тов. М.: «Высшая школа», 1977. 311 с.
5. Горошко Е.И. Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента. Х.; М.: Издательская группа «РА–Каравелла», 2001. 316 с.
6. Загородня О.Ф. Асоціативні поля суспільно-політичної лексики в мовній картині світу українців (комп'ютерне опрацювання результатів психолінгвістичного експерименту): дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.21 / Житомир: Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. Київ: Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2018. 256 с.
7. Залевская А.А. Вопросы теории и практики межкультурных исследований. *Психолінгвістическіе исследования. Слово. Текст. Избранные труды*. М.: «Гнозис», 2005. С. 194–203.
8. Залевская А.А. Проблемы организации внутреннего лексикона человека. *Психолінгвістическіе исследования. Слово. Текст. Избранные труды*. М.: «Гнозис», 2005. С. 31–85.
9. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. М.: «Наука», 1987. 264 с.
10. Карпиловская Е.А. Интегральный подход к моделированию динамики современного украинского лексикона. *Грани слова: сб. науч. тр. к 65-летию проф. В.М. Мокиенко*. М.: ООО «Издательство «ЭЛПИС», 2005. С. 293–299.
11. Кутуза Н.В., Ковалевська Т.Ю. Короткий асоціативний словник рекламних слоганів. Одеса: «Астропринт», 2011. 80 с.
12. Мартінек С.В. Емпіричні й експериментальні методи у сучасній когнітивній лінгвістиці. *Вісник Львівського університету. Серія: «Філологічна»*. 2011. Вип. 52. С. 25–32.
13. Мартінек С.В. Український асоціативний словник: від реакції до стимулу. *Український асоціативний словник: у 2 т. Т. 2*. Львів: Вид. центр Львівського держ. ун-ту ім. І. Франка, 2007. 466 с.
14. Мартінек С.В. Український асоціативний словник: від стимулу до реакції. *Український асоціативний словник: у 2 т. Т. 1*. Львів: Вид. центр Львівського держ. ун-ту ім. І. Франка, 2007. 466 с.
15. Недашківська Т.Є. Семантична конструкція асоціативного поля (на матеріалі асоціативного експерименту). *Психолінгвістика*. 2011. Вип. 7. С. 126–134.
16. Сахарный Л.В. Введение в психолінгвістику: курс лекцій. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та. 1989. 184 с.
17. Терехова Д.І. Основні стратегії асоціювання східних слів'ян (на прикладі аналізу асоціативних полів слів держава / государство / дзяржава): *Проблеми зіставної семантики*. 2013. Вип. 11. С. 31–38.
18. Уфимцева Н.В. Опыт экспериментального исследования развития словесного значения. *Психолінгвістическіе проблемы семантики* / Отв. ред. А.А. Леонтьев, А.М. Шахнарович. М.: «Наука», 1983. С. 140–156.
19. Уфимцева Н.В. Предисловие. *Славянский ассоциативный словарь: русский, белорусский, болгарский, украинский*. М.: Моск. гос. лингвист. ун-т, 2004. (Барнаул: Некоммерч. партнерство «Аз Бука»). С. 3–9.
20. Фрумкина Р.М. Психолінгвістика: учебник. М.: Издательский центр «Академия», 2001. 320 с.
21. Холод О.М. Особенности развития психолінгвістики під час її становлення (1954–2004). *Психолінгвістика в Україні: зб. наук. робіт та аналітичний огляд подій, публікацій, зустрічей, що пройшли на теренах України у 2006 р. і які пов'язані з психолінгвістикою* / Гол. ред. О.М. Холод. Кривий Ріг: ОНЮА, 2007. С. 19–29.
22. Stefanova N. Cognitive and ontological essence of axiological dominants and principles of their taxonomy in diachronic and synchronic review. *Advanced Education: scientific journal*. 2018. № 9. 248 p. Doi: 10.20535/2410-8286.131680.

Стефанова Н. А. Новые методики обработки результатов ассоциативных экспериментов (на примере компьютерной системы «STIMULUS» О. Ф. Загородней)

Аннотация. Статья посвящена изучению возможностей и преимуществ компьютерных методик обработки результатов ассоциативных экспериментов (на примере разработанного программного продукта «STIMULUS» О.Ф. Загородней). Уточняется соотношение между методом как научно-эксplanаторным исследовательским способом познания объекта исследования и методикой его анализа, состоящей из инструментов (последовательных и связанных между собой исследовательских процедур), которые необходимы для получения комплексных знаний об этом объекте. Приводятся аргументы в пользу того, что ассоциативный эксперимент является психолінгвістическим методом для изучения ассоциативного значения слова, которое хранится в сознании индивида как результат его предыдущего опыта и которое можно реконструировать путем получения ассоциативных реакций респондентов на соответствующие слова стимулы. Сделано предположение о том, что механическая обработка полученных реакций на соответствующие слова-стимулы с помощью имеющихся методик, которые успешно применялись представителями различных школ психолінгвістики, лишена субъективности, требует много времени и имеет определенные ограничения в исчерпанности их анализа. Предлагается новый компьютерный методический алгоритм «STIMULUS» для обработки результатов ассоциативных экспериментов, впервые разработанный, описанный и успешно апробированный в кандидатской диссертации О.Ф. Загородней «Ассоциативные поля общественно-политической лексики в языковой картине мира украинцев (компьютерная обработка результатов психолінгвістического эксперимента)». Представлены преимущества компьютерной системы «STIMULUS», основным из которых является встроенный в ее программное обеспечение математический аппарат для выполнения статистических расчетов полученных от респондентов реакций. Представлены три пошаговых этапа работы с компьютерной системой «STIMULUS»: 1) подготовительный, 2) практический и 3) аналитический, подробно описанные О.Ф. Загородней.

Ключевые слова: ассоциативный эксперимент, компьютерная система «STIMULUS», языковое сознание, ассоциативные реакции, слова-стимулы, методика компьютерной обработки ассоциаций.

Stefanova N. New methods in investigation of association experiment results (on the example of computer system “STIMULUS” by O. F. Zahorodnia)

Summary. The article focuses on the advantages of computer techniques for the investigation of the association experiment results (on the example of the software product “STIMULUS”) which are conducted for the study the ways of organization of language consciousness in general and its fragments in particular. It is clarified the relationship between the method as a scientific and experimental method of cognition of the object of study and the method of its analysis, consisting of tools (consequent and related research procedures), which are necessary to obtain comprehensive knowledge about this object. It is stated that the association experiment is a psycholinguistic method for studying the associative meaning of the word, which